

BS 1145
L3
V.6
189-1

COMMENTARIA

IN

PROVERBIA SALOMONIS

CAPUT DECIMUM NONUM

SYNOPSIS CAPITIS

Pauper ambulans in simplicitate præstat diviti insipienti; divitiæ addunt amicos; non decent stultum delicia; doctrina per patientiam probatur; ira et hilaritas regis; mulier litigiosa; uxor prudens donum est Dei; pigritia parit soporem et famem; custodiens legem custodit animam; fœneratur Deo qui miseretur pauperis; erudiendi sunt filii; audienda consilia; pauper præstat mendaci; timor Domini parit vitam; piger torpet; flagellatione impij sapit pius; affligens patrem, infelix; testis iniquus ridet justitiam; irrisoribus parata supplicia.

1. Melior est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam dives torquens labia sua, et insipiens. 2. Ubi non est scientia animæ, non est bonum : et qui festinus est pedibus, offendet. 3. Stultitia hominis supplantat gressus ejus, et contra Deum fervet animo suo. 4. Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem et hi, quos habuit, separantur. 5. Testis falsus non erit impunitus : et qui mendacia loquitur, non effugiet. 6. Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis. 7. Fratres hominis pauperis oderunt eum : insuper et amici procul recesserunt ab eo. 8. Qui tantum verba sectatur, nihil habebit : qui autem possessor est mentis, diligit animam suam, et custos prudentiæ inveniet bona. 9. Falsus testis non erit impunitus, et qui loquitur mendacia peribit. 10. Non decent stultum deliciæ : nec servum dominari principibus. 11. Doctrina viri per patientiam noscitur, et gloria ejus est iniqua prætergredi. 12. Sicut fremitus leonis, ita et regis ira : et sicut ros super herbam, ita et hilaritas ejus. 13. Dolor patris, filius stultus : et tecta jugiter perstillantia, litigiosa mulier. 14. Domus et divitiæ dantur a parentibus : a Domino autem proprie uxor prudens. 15. Pigredo immittit soporem, et anima dissoluta esuriet. 16. Qui custodit mandatum, custodit animam suam : qui autem negligit viam suam, mortificabitur. 17. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis; et vicissitudinem suam reddet ei. 18. Erudi filium tuum, ne desperes : ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam. 19. Qui impatiens est, sustinebit damnum : et cum rapuerit, aliud apponet. 20. Audi consilium, et suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimis tuis. 21. Multæ cogitationes in corde viri : voluntas autem Domini permanebit. 22. Homo indigens misericors est, et melior est pauper quam vir mendax. 23. Timor Domini ad vitam, et in plenitudine comorabitur absque visitatione pessima. 24. Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam. 25. Pestilente flagellato stultus sapientior erit; si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinam. 26. Qui affligit patrem, et fugat matrem, ignominiosus est et infelix. 27. Non cesses, fili, audire doctrinam, nec ignores sermones scientiæ. 28. Testis iniquus deridet judicium, et os impiorum devorat iniquitatem. 29. Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corporibus.

FONDO E. METERIO
VALVERDE Y TELLEZ

007382

4. MELIOR EST PAUPER, QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE (SYRUS, in innocentia) SUA, QUAM DIVES TORQUENS LABIA SUA, ET INSPIENS. — « Melior, » tum ethice, id est iustior, innocentior, sanctior; tum physice, id est prestantior, quia quietior et sapientior. Pro in simplicitate sua hebraice est *תקנתו בטתמו*, id est integritate, vel perfectione sua. Sic saepe alibi *תקנתו*, id est simplex, vocatur vir sincerus, doli maleque expertus, integer et perfectus, ut cum Job vocatur « vir simplex et rectus, » id est perfectus, Job, 1, 1. Pro torquens hebraice est *תקע* *תקע*, id est pervertens, depravans. Unde Septuaginta vertunt *συνεχίζε*, id est *tormentosus*, qualis est vaser et astutus. Igitur Septuaginta Complutenses (nam *τ* Romanis hic versus et duo sequentes desiderantur) sic habent, *melior est mendacius ambulans in simplicitate sua, quam perversus labiis suis, et ipse stultus*; Pagninus, *quam perversus propter labia sua, qui est stultus*; Vatablus, *quam qui prava labia habet, et stultus est*; Syrus, *quam stultus, cuius via prava sunt*; Chaldaeus, *quam ille qui pervertit vias suas, ipse est stultus*. Vox enim *dives* non est in Hebraeo, nec in Graeco Complutensium: unde nonnulli codices, ac ex his Jansenius eam a textu Latino expungit, sique explicat, quasi pauper non opponatur diviti, sed torquenti labia sua, qui est stultus, q. d. Melior est paupertas quam stultitia, quia paupertas consisit et facile associatur cum sapientia et integritate vite: conforsio vero, id est depravatio laborum, cum ea consistere nequit, sed est insipientia et pravitas. Nam contorquens labia est is qui non sincere agit, sed verba componit fallacia, quibus decipiat, cum aliud corde gerat, aliud ore promat. Melior est ergo pauper, qui simpliciter et innocenter vivit, quam contorquens labia, qui plenus est dolo: hic enim hominem dolosum et perversum efficit. Verum Auctor *Catena Graec.*, Beda et Codices Romae «mendati legunt *τ* dives: sic enim clara est antithesis inter divitem, sed simplicem et sincerum, ac divitem, sed depravantem sermones, et dolosum.

Sensus ergo est, q. d. Melior est pauper doli expertus, ac candidus, innocenter integreque vivens, quam dives versutus, qui suis dolis, artibus et fraudibus magnas sibi parat opes: hic enim est insipiens, id est impius; pauper vero est sapiens, id est probus et pius. Nam *τ* et *insipiens* non connexionem, quasi possit esse contorquens vel depravans labia, qui non sit insipiens (hoc enim falsum est); sed causam significat, q. d. Melior est pauper simplex divite torquente labia, quia scilicet labia componit e. torquet ad decipiendum; et, id est quia, hic est insipiens, id est impius. Innuit Salomon paupertati cognatam esse sapientiam, id est simplicitatem, innocentiam, sanctitatem; opibus vero cognatam esse insipientiam, id est fraudes, usuras, injustitiam, pravitatem, juxta illud: « Omnis dives aut iniquus, aut iniqui heres. »

Ratio ergo a priori, cur pauper simplex praestet diviti dolo, est quod simplicitas et innocentia, quam affert paupertas, praestet dolo et pravitate, quam affert cupiditas opum: illa enim est veritas, veraque et mera sapientia; illa vanitas est, vanaque et mera insipientia: hinc enim ducit ad felicitatem caelestem, haec ad ignes gehennae. Unde Aben-Ezra sic exponit, q. d. Vir integer melior est perverso, qui sermones suos pervertit. Sic et R. Levi.

Exemplum hujus rei est in S. Francisco, qui pauper fuit non tantum censu, sed et sensu ac spiritu, hoc est amator mirus paupertatis Evangelicæ, ideoque per eam ad magnam simplicitatem et sanctitatem pervenit. Hic enim sapientior, melior, sanctior, Deo et mundo gratior et honoratior fuit, quam omnes divites doli et versuti. Idem dicas de quibuslibet Religiosis paupertatem professis et colentibus. Rursus exempla hujus sententiae sunt in pauperibus opificibus et mercatoribus, qui, quia candidè juxta conscientiam operantur et negotiantur, hinc parum lucrantur: hi enim in sua inactione opibus praestant divitibus, qui per dolo et fraude se in immensum locupletant. Illi enim habent bonam conscientiam, ideoque justitiam, pacem, gaudium et spem vite aeternae: hi vero malum habent conscientiam, ideoque injustitiam, turbationes, moerore, ac de sua salute desperant. Nam, ut ait Apostolus, I *Timoth.* vi, 9: « qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. »

Mystice Beda: « Melior, ait, est simplex auditor verbi Dei, si ea quae intelligere in Scripturis potuit, operando perficit, quam eruditus quisque, si in illis quae acute intellexit, ad haeresim praedicandam labia retorquet. »

2. UBI NON EST SCIENTIA ANIMAE, NON EST BONUM: ET QUI FESTINUS EST PEDIBUS, OFFENDET. — Chaldaeus et Syrus, qui *festinus est pedibus in malum, peccat*; Aben-Ezra, qui *ad ropinam festinat, peccat*; novam subit. Est mihi: « non est bonum, » id est, est malum, imo pessimum. *τ* *animae* potest referri vel ad *scientiam*, ut communi ponatur post *animae*, uti ponunt Romani; vel ad *non est bonum*, q. d. Ubi non est scientia, ibi animae non est bene, sed male. Unde Auctor *Catena Graecor.* vertit, *anima sapientia destituta non est bona, id est non est pulchra, non est bene instituta*. Alius vertit, *ne vita quidem sine scientia sanis est*; Tieraia, *neque bene habet animus imperitus, ut qui festinat et pedibus offendit*, quasi hic versus pertinet ad versum preced. ejusque det causam, q. d. Ideo praestat pauper simplex diviti perverso et insipienti, quia ubi non est scientia sive sapientia, ibi animus male habet: quia caret oculis ad duce, ac proinde instar caeci festine ambulantis in saxa et scandala impingit et offendit. Vatablus

vero per *UDD* *nephes*, id est animam, intelligens vim animalem et concupiscibilem sive desiderium, sic vertit et explicat: « Etiam absque prudentia desiderium res pessima est, et velox pedibus peccat: velox scilicet ad implendum desiderium suum. » q. d. Concupiscentia quae non regitur a prudentia, res pessima est, quia velociter hominem trahit ad sui expletionem, cumque caeca sit, facile in scopulos impingit, hominemque in ruinam praecipitat (1).

Significat ergo Salomon proprium animae bonum, et quasi peculium, esse scientiam: caetera enim bona, ut opes, honores, deliciae animae sunt extrinseca; scientia vero eidem est intrinseca; quare scientia est vitale bonum animae (utpote vitalis ejus actio, cognitio et intellectio), cum caetera bona sint exanima et mortua. Unde R. Levi sic explicat, q. d. Cum quis peritia rerum spoliatus est, confinit ejus cupiditatem et libidinem in id ferri, quod honestum non sit; qui vero praecipit cupiditatis obsequitur, crimine se obstringit. Causam dat S. Augustinus, tract. *De Vita beata*: « Major, ait, ac miserabilior egestas non est, quam egere sapientia; et qui non eget sapientia, nulla re omnino egere potest. Est ergo animi egestas nihil aliud quam stultitia. » Et inferius: « Beatum esse nihil est aliud quam non egere, hoc est esse sapientem. Sapientia enim nihil est aliud quam modus animi, hoc est quo se animus liberat, ut neque excurrat in nimum, neque infra quam plenum est coarctetur. » Aditque sapientem, qui habet sapientiam, habere Deum, ideoque esse beatum. Verum Romani caeterique *τ animae* combinant cum scientia, esto eodem fere sensus redeat.

Quaeritur ergo quanam sit scientia animae? Primo, Chaldaeus scientiam animae accipit eam qua anima scit et cognoscit seipsam. Unde vertit, *qui nascitur animae suam, non est ei bonum*. Nam, ut ait Agapetus Diaconus, *Admonit. ad Justinianum Imperatorem*, num. 3: « Divinum documentum et potissimum nos homines, ut cognoscat se quisque docemur. Qui enim seipsum cognovit, cognosce Deum; Deum vero qui cognovit, assimilabitur Deo: assimilabitur autem Deo, qui dignus factus Deo est; dignus denique fit Deo, qui nihil indignum patrat Deo, sed qui ut cogitat quae ipsius sunt, ita tam loquitur quae cogitat, quam facit quae loquitur. » Hinc illud templo Apollinis Delphici inscriptum velut oraculum: *γνῶθι σεαυτὸν*, id est, nosce teipsum.

Secundo, alii scientiam animae accipiunt pro scientia spiritus, quae opponitur scientiae et sapientiae carnis, q. d. Qui sapit ea quae sunt animae et spiritus, non quae carnis, hic ingens habet bonum; quia qui eo caret, caecus est et excoelatus: unde

(1) Etiam (conf. notat. supra xvii, 26) in imprudentia, inconsiderantia animi non est bonum, id est, cum quis non circumspicit et provide, sed caute et temere agit, etc.

instar caeci festinantis in saxa impingit. Nam, ut ait Apostolus, *Rom. vii, 6*: « Prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus vita et pax: quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subjeta. » Vide ibi dicta.

Tertio, alii *τ scientiam animae* interpretantur eam quae intimos animae sinus, fundum, sensa, cogitationes, intentiones scrutatur, penetrat et pervidit; a bona enim volitione et intentione pendet tota operis bonitas. Unde S. Gregorius, *XIX Moral.* cap. viii, moraliter explicans Cherubinos, quos Ezechiel, cap. i, vidit tam intus quam foris plenos oculis: « Hinc est, ait, quod animalia quae per Prophetam videntur, in circuitu et intus plena oculis esse memorantur. Quisquis enim exteriora sua honeste deponit, sed interiora negligit, in circuitu oculis habet, sed intus non habet. Sancti vero omnes, quia et exteriora sua circumspiciunt, ut bona de se exempla fratribus praebant; et interiora sua vigilanter attendunt, quia sese irreprobables interni judicii obtutibus parant; et in circuitu oculis et intus habent perhibentur, magis quae, quo Deo placeant, in sua interna componunt, sicut per Psalmistam quoque de sancta Ecclesia dicitur: Omnis gloria ejus filiae regis ab intus, » *Psalm. xlii, 14*.

Quarto et genitum, scientia animae est sapientia, prudentia et providentia, quia anima non solum praesentia, sed et praeterita ac futura circumlustrat et prospicit, ut actiones suas ita honeste et perfecte componat, ut eas in judicio Christi, coram oculatissimis Christi oculis defendere et tueri possit, itaque ab eo bravo et gloriae caelesti adjudicari mereatur. Prudentia enim est oculis animae, et qui ea pollet, prudenter videt, praevidet et providet, ubi figat actionis suae gressus, quare se cure incedit, perinde ut qui in tenebris praeviam facem sequitur. Qui vero prudentia caret, velut caecus in tenebris hujus vite ambulat et cespitat, quia quo eum rapit caeca concupiscentia, eo festinus sequitur; quare in multa scandala et scelera impingit, ac tandem in barathrum gehennae praecipit corruit. Scientia ergo animae est prudentia, quae consult salutis animae, quae prospicit ejus praemia et supplicia, ideoque hominem incitat ad bene vivendum, et ad fugiendum peccata; quam proinde Sapiens *cap. ix, 10*, nuncupat « scientiam Sanctorum; » et Angelus, « prudentiam iustorum, » *Lucæ i, 17*. Quid enim prodest homini, si universum mundum haurerit, animae vero sae doctrinamentum paliatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? *Math. xvi, 26*. Quae verba ponderans S. Chrysostomus, hom. 36 in *Math.*: « Non, ait, aliam habes animam, quam possis pro anima tua dare. Nam pecuniam qui amisit, aliam pro amissa potest afferre: similiter qui sedes, qui servos, qui caetera hujusmodi amisit; animam vero si perdas, aliam pro ea dare nunquam poteris; sed si rex orbis atque Dominus esses, si omnia quae in orbe sunt, et ipsum orbem

offerres, non poteris animam eruere unam. » Unde concludit : « Cæteris omnibus neglectis, omnem curam, omnem studium, omnem operam tuam ad ipsam conferas. Noli igitur de alienis curare, et te ac tua negligere : quod plerique omnes nunc faciunt; his similes qui metallorum operi traditi sunt : nullum enim illi emolumentum, nullas opes inde consequuntur, sed magno periculo atque detrimento suo aliis laborant, nihil prorsus de sudore ac labore et morte, quam plerumque obeunt, ad fructum suum inde convertentes. Hos igitur plurimi nunc imitantur, qui non sibi, sed aliis divitias quaerunt. Imo vero et his multo miseres sumus; quoniam mors doloris finem illis, nobis autem quos gehenna expectat, veræ afflictionis initium afferit.

Idem S. Chrysostomus, hom. 13 in *Epist. ad Romanos*, docet animam tam sapienter et concinne debere vivere, et regere corpus, quam sapienter et concinne citharedus componit pulsataque citharam, et navarehus navim.

Mystice Beda : « Anima quidem humane, ait, scientia vite celestis est necessaria, quia nimirum sine hac beata in perpetuum esse non potest; atamen qui effrenatis sensibus mentis plus appetit sapere quam docet, plerumque offensionem hæreticæ stultitiæ temerarius incurrit. Quod in primis humani generis parentibus mystice signatum est, qui dum appetitu scientiæ majoris vitium contingere preperabant, a statu beatitudinis, in qua conditi sunt, deviantes, in penam miseriæ et mortalitatis inciderunt. »

Et qui FESTIVUS EST PEDIBUS, OFFENDET. — Festinationem opponit scientiæ, id est prudentiæ, quia prudens lente progreditur ad opus (pedes enim sunt symbolum actionis et operis) : prius enim considerat ejus rationem, qualitatem, modum, pericula, commoda, etc.; imprudens vero hæc non considerans, temere preperat ad opus, ideoque sese in pericula et damna tam culpæ quam pœnæ præcipitat. Sapiens ergo maturus est et lentus, insipiens vero festinus et præceps; unde illud vulgo tritum : « Festina lente; » et : « Canis festinans cæcos parit catulos. » Sapienter Plato in *Politico* : « Qui, ait, plus satis festinat initio, serius ad finem pervenit. » Idem, lib. VII *De Republica* : « Dum festino, ait, omnia celeriter percurrere, tardior sum. » S. Augustinus, *Contra Petilianum*, ait iis qui perturbatione aliqua festinant, accidere ut vestem, aut calceos perverse induant, quæ res postea moram afferat; idem usu venire his qui multa simul citoque agere conantur, neque quidquam assequuntur. Vide dicta ad illud, cap. XII, vers. 11 : « Substantia festinata minuetur. » Sane Augustus Cæsar, teste Suetonio in *ejus Vita*, cap. XXV, dicere solebat, « nihil minus ducl perfectio convenire, quam festinationem; » crebroque illud jaclabat : « Sat cito, si sat bene. » In re bellica plus effecit Fabii cunctatio,

quam M. Minucii præcipitatio; unde Eranius :

Unus homo nobis cunctando restituit rem (1).

Hanc gnomen apposito equi et bovis apologo, venustus parabolis coronato, graphice representat Cyrillus, lib. I *Apolog. moral.*, cap. XII, cujus titulus : *In omnibus ordinata gravitate procede.* « Cum agilliter, ait, equus hinc inde discurreret, onustum bovem obvium habuit graviter incedentem. Cui dixit : Quid divisa est tibi ungula, cum sub tanto pondere magis tibi nunc esset soliditas opportuna? At ille respondit : Nimirum qui me condidit, hoc providit ut semper ita procedam, quo sub onere magis incedam ordinata gravitate. An ignoras quod sæpe perditio a pede celeri derivetur? Nam mortalia omnia plena sunt periculis; quare ubique oportet cum gravitate incedere, ut possis statuto pede uno, ubi ponendus sit alius, salubriter providere. Similiter tarda sapientia est hominibus : nam sensibus membrisque mortaliibus aggravati, sapientiæ lumen absconditum, in altissimis situm, longis temporibus vix attingunt. Et ob hoc quanto maturius eam quaerunt, tanto securius inveniunt. Nos vero, si gravitate tarda incedimus, moderatius laboramus, et hoc quod agimus, lucidius intuemur, et quiescente anima, cuncta melius judicamus. Nam et sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Quamobrem si cum tarditer procedimus, velocius id quod intendimus, expeditus, quia hoc modo lucerna prudentiæ ducimur, quæ per directum veritatis amotis deviis, melius fini operis providemus. » Deinde ipsdum similitudine cælorum, navis et imbris confirmat : « Nonne mutari celestis facies non videtur, et tamen rapidissima regularitate defertur? Repentinum sagax natura non patitur, et quæ subito ingruunt, plus confusa mentem subvertunt. Immoderato cursu nisi gravitate præpediatur navis, dissolvitur, et festinato partu fertur catulus natus cæcus. Moderatori vero imbre tellus pinguis efficitur, et ordinato gressu non solum decentius, sed etiam salubrius græves incedunt. Tu autem, charissime, quia indivisa ungula velocior agitaris, sæpe lapsu confunderis, quo nimirum etiam immundum animal judicaris. Quo audito, recedens equus eruitur. »

3. STULTITIA HOMINIS SUPPLANTAT GRESSUS EJUS; ET CONTRA DOMINUM FERVET ANIMO SUO. — Septuaginta, *imprudens viri vastat vias ejus, Deum autem accusat. Arde suo*; Symmachus, et contra Dominum *irascitur cor ejus*; Chaldaeus, *stultitia hominis instabilem facit viam ejus, et cor ejus murmurat*; Syrus, *conqueritur corde suo. Pro fervet hebraice est verbum שׂף saaph, quod significat perturbari, jaculari, aestuare* : sicut fervet olla aquæ, dum vi ignis

(1) Et Statius, *Thebaid.* X, 699 :

Malæ cunctæ ministret
impetias.

bullit; et sicut mare aestuat, dum ventis fluctibusque jactatur. Simili enim modo fluctibus passionum alternantium nunc ira, nunc tristitia, nunc indignationis jactatur anima stulti, id est improbi; unde Aben-Ezra explicat, q. d. « Irascitur, tristatur, et cum vexatur, in Deo spem non collocat. »

Jam primo, R. Salomon sic exponit, q. d. Ob crimina adversis vir premitur, cum præ sua dementia consuetudines suas pervertat, criminisque incurrat, quorum pœnas persolvat; cum vero calamitate vexatur, in Deum ira aestuat, et in divinum judicium machinationes molitur, ut constat de fratribus Joseph, qui aiebant : « Quidnam est hoc, quod fecit nobis Deus? » Sic R. Levi : Viri dementia efficitur, ut negotia male succedant; cum aliquid vehementer optarit, quod accommodata ratione illa non sit aggressus; et post hæc cum cogitata ex animisententia non absolvuntur, in Deum ira effertur, a quo plectitur, ut arbitratur, cum animo destinata irrita sint, nec id a dementia sua comparatum fuisse animadvertit.

« Stultitia » hic dupliciter capi potest : primo, proprie pro imprudentia; secundo, pro improbitate : sic enim hoc libro stultus passim vocatur improbus. Sensus ergo hic duplex est. Primo, proprie, q. d. Cum homo imprudenter et stulte quid egit, indeque optato caret successu, imo in pericula et damna se conjecit; non accusat suam imprudentiam et stultitiam, sed eam transcribit in Deum, Deique providentiam accusat, quod non direxerit et fortunaverit actiones ejus, sed infelices sibi dederit sortes, casus et eventus. Sicut ergo mare, dum aestuat, videtur fluctus in cælum attollere et jacere : sic stulti, dum ira aestuant, in cælum os attollunt, ac murmura et blasphemias in Deum jacunt, quod res suas non prosperarint. Est autem hæc insignis stultitia, eo quod contra Deum indignetur et insurgat, cui nulla in re nocere potest, et cuius manum justamque vindictam effugere nequit. Hoc proprie hic inquit Salomon.

Secundo, q. d. « Stultitia, » id est impietas et improbitas, « hominis supplantat gressus ejus, » id est, adigit eum in scelera scelerumque pœnas; at ille hæc ipsa non sua stultitia, id est improbitate (quæ vera et propria eorum est causa), sed Deo assignat; quare contra Deum murmurat, quod is sua providentia omnes causas ordinando illa eas disposuerit, ut ipsam illi eorum in scelera scelerumque pœnas. Unde S. Augustinus, *epist.* 105, legit : « Insipientia viri violat vias ejus, Deum autem causatur in corde suo. » Ita Calvinus cum suis in Deum quasi primam causam rejicit omnia opera hominum tam mala quam bona. Et Meanchthon sacrilege evomuit tam esse Dei opus productionem Jude, quam vocationem Pauli, quod ubi anathemate damnat Concilium Tridentinum, sess. VI, can. 6. Idem fecere Philosophi, qui omnia tam bona quam mala tribuerunt fato; fatum

enim aestimantur vel esse Deum, vel Dei providentiam, quos proinde refutat S. Augustinus, lib. V *De Civitat.* cap. 1, S. Chrysostomus, *orat.* 3 *De Provid.*; Lactantius, *Justinus*, Athenagoras et alii scribentes contra Gentiles. Idem faciunt rudes Christiani, quin et litterati, cum furis ira et impietatis aguntur. Tunc enim impius, ut ait Psaltes, ponit in cælum os suum : « Posuerunt, ait, in cælum os suum, et lingua eorum transivit in terra. » *Psal.* LXXII, 9; Denique probris et maledictis sacrilege læcessit. Quin et Adam post peccatum superbiens, culpam peccati assignans Evæ, tacite eandem retorsit in Deum, dicens : « Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi, » *Genes*, III, 12. Unde Nazianzenus in *Lambico de Ira* : « Vidi ipse, ait, saxa, pulverem et verba aspera quæ jacerent in Deum. » Hæc est summa improbitatis, hic impietatis apex et culmen, ut mirum sit terram talibus non dehiscere vivosque absorbere, sicut vivos absorbit Core, Dathan et Abiron contra Deum et Mosen murmurantes, *Numer.* XVI. Unde tales redarguens Ecclesiasticus, cap. XV, 11 : « Non dixeris, ait, per Deum abest; quæ enim odit ne feceris. Non dicas : Ille me implanxavit. Non enim necessarij sunt ei homines impij. Omne execramentum erroris odit Dominus. » Vide ibi dicta.

Ratio a priori hujus sententiæ est ipsa indoles stultitiæ et improbitatis; stultitia enim non est alius quam stultus et superbus amor sui ipsius; stultus enim, quia laborat philantia, nimis amat seipsum : hinc nimis magni estimat seipsum. Quare, cum errat et peccat, errorem et peccatum suum videre non vult; sed a seipso oculos avergens, illud transcribit in Deum occasione accepta, quod Deus omnium rerum sit causa prima, quæ causas secundas regit, disponit et ordinat. Verum fallit et fallitur. Nam Deus disponit quidem causas secundas, sed unamquamque juxta suam conditionem, nimirum necessarias necessario, liberas vero libere. Quare liberas libertati sue permittit, ut in eorum polestate sit operari bene vel male, ac consequenter mereri præmium vel supplicium. Alioquin enim Deus esset causa peccati, quod tam insulsum est quam impium; Deus enim, cum sit purissimus, optimus et sanctissimus, execratur omne peccatum, eique gehennam preparavit. Perinde ergo dicitur, qui Deum facit auctorem peccati, ac si solent, qui est fons lucis, dicerent esse fontem caliginis; vel ignem, qui est fons caloris, dicerent esse fontem frigoris; vel animam, quæ est fons vite, dicerent esse causam mortis. Peccatum enim est caligo, frigus et mors anime : Deus vero est sol, ignis et anima anime nostræ. Id videntes Manichei, hæc heretici et impij, tamen, ut a Deo tantum nefas averterent, finxerunt duos esse deos, unum bonum, qui esset auctor omnis boni; alterum malum, qui esset auctor omnis mali et peccati, v. g. diabolus vel Luciferus. Vide S. Basilium, hom.

Quod Deus non est auctor malorum, ubi tantumdem esse ait facere Deum auctorem peccati, quantum esse negare Deum; Deus enim auctor peccati non est deus, sed diabolus. Vide et S. Augustinum, *De Gratia et Libero arbitrio*, cap. II, ubi concludens, ait: « Nemo ergo Deum cause- tur in corde suo, sed sibi imputet quisque, cum peccat. »

4. DIVITIE ADDUNT AMICOS PLURIMOS : A PAUPERE AUTEM ET HI, QUOS HABUIT, SEPARANTUR. — Septuaginta, *at pauper et ab existente amico relinquatur*; Syrus et Symmachus, *at pauper segregatur ab amicis suis*; Chaldaeus, *opes adducunt amicos plurimos*. Sensus clarus est, *g. d.* Divitiae diviti multos parant amicos; quia omnes cupiunt amici esse divites, ut ejus divitias participent: quare non tam divites quam divitiarum sunt amici. At vero si quis in paupertatem incidat, nullos acquirat amicos; quin et ab aliis, quos in pinguiore fortuna habuit, deseretur: quia omnes fugiunt pauperem et paupertatem, utpote a qua nihil commo- di, sed multa incommoda expectare debeant. Si enim veri essent pauperis amici, utique ejus pauperiem suis opibus levarent; amicorum enim omnium sunt communia. Hoc ipso ergo, quo amicum pauperem deserunt, significant se non personas, sed fortunas amare, nec veros, sed illares et personatos esse amicos. Vide dicta cap. XIV, 20, et *Ezek.* XIII, 23. Tales ergo sunt sicut hirundines, quae in aestate ad calidas regiones advolant, hieme auferunt: sic enim isti ad opes advolant, ab inope devolant. Divitiae ergo addunt amicos plurimos, eo modo quo popinae carnium nidore multa muscarum examina advocant et aliciunt; cessante autem nidore avolant omnes: sic divitiae, spe lucreti (nam suavis odor lucri) omnes ad divitem invitant; sed spe per pauperem evanescente, illico dilabuntur universi. A Salomone idem haussere Plato et Philosophi. Platonis enim gnome est in *Epigramm.* :

An tandem expertus nosti verbum vetus illud,
Quod qui nil habet, huic nullus amicus adest?

Comici: Felicitibus cognatus est vel quilibet.

Et: Adversa cui sors, huic a dicit sunt procul.

Petronii Arbitri:
Cum fortuna moneat, vultum servatis, amici:
Cum cecidit, furpi veritatis ora foga.

Plauti Epistole:
Is amicus est, qui in re debita juvat,
Ubi re est opus.

P. Mimi:
Amicum optima res parant, tristes probant.

Ausonii:
Amicos rebus adversis probas.

Symbolice, Jansenius, avarum, *g. d.* Divitiae liberaliter erogatae addunt amicos plurimos, lux illud Salvatoris: « Facite vobis amicos de mam- mona iniquitatis. » At ab eo qui pauper est amo- do, tenuis scilicet in beneficiando propter avari- tiam, etiam quos habuit amicos, separatur, exosi scilicet ejus avaritiam, aut, ut habent Hebraea, *pauper ab amico separatur*: quod in pau- pere per avaritiam optime locum habet, qui non solum separatur ab amico, quia ab illo relinquitur, sed quia ipsemet illum prior relinquit, metuens ne quid cogatur impendere amico, quia plurius facit pecuniam quam amicum.

Mystice, Beda per divites accipit Apostolos et sanctos Doctores, qui divites sunt, multosque di- cant gratia et gloria: per pauperes philosophos, utpote vacuos veris virtutibus, gratia et gloria, *g. d.* Divitiae regni caelestis, quae persanctos Doctores fidelibus tribuendo praedicantur, multos amicos et eisdem praedicatoribus, et eorum largi- tori Domino accipiunt. A Philosophis autem ceterisque gentium magistris, quia nihil certe beatitudinis in futurum norunt promittere, et hi quos habuere separantur, videlicet conversi ad fidem spemque Dominice passionis certissimum. Accedit et anonymus in *Catena Graecorum*: « Agitur, ait, hic de sapientia et cognitionis opibus; haec enim (quod virtutibus ornate sunt) Angelo- rum amicitiam nobis adiungunt, a qua homo im- mundus et impurus, sicut ab Angelo quoque quem a puero custodem acceperat, sejungitur. Hunc talem proinde secundum virtutem appellat pauperem, siquidem spiritualis amicitia virtute et cognitione nititur. Per has enim sacris illis coelestibus virtutibus et potestatibus consociamur. »

3. TESTIS FALSUS NON ERIT IMPUNITUS: ET QUI MENDACIA LOQUITUR, NON EFFUGIET. — scilicet pen- nam et vindictam, vel hominum vel Dei. Ex He- braeo ad litteram vertunt Aquila, Theodotion et Chaldaeus, *testis falsus non erit innocens*, sed *innocens* per metalepsin sumitur pro *impunitus*, uti et *Exod.* XX, 7: « Nec enim habebit insonem. » id est impunitum, « Dominus enim qui assumpsit nomen Domini Dei sui frustra. » Nonnulli putant idem dici hemistichio posteriori, quod dictum est priori. Melius alii censent hemistichium prius ponam. intendere testi falso duntaxat; postea vero eandem penam extendere ad quemlibet, qui mendacium perniciosum quomodolibet con- cinnat in noxam proximi, sive ut falsus testis, sive ut accusator, sive ut scyphobata et calum- niator, etc. Ita Auctor *Catena Graecorum*, R. Levi, Jansenius et alii. Unde Septuaginta, accusatori adaptantes sic vertunt, *testis falsus non erit impu- nitus; et qui accusat inique, non effugiet*; Aquila et Syrus, *non evadet salvus*. Sensus ergo est, *g. d.* Testis qui falsum crimen alteri impingit, aut quo- modoecumque falsum testatur, praesertim in judicio, hic penam talionis falsarii jure statutam

non evadet. Solet enim falsitas haec detegi, vel a parte adversa, quod iniuste leditur, vel a iudice, vel ab alio falsitatis conscio et hoste. Sic testes falsi accusantes Susannam adulteri, ex lege talionis lapidationem adultero statutam, ipsimet falsitatis a Daniele convicti subierunt, *Daniel.* cap. XIII. Quod si quando falsus testis oculus et manus hominum eludat vel evadat, certe non elu- det, nec evadet oculos omnia intuentis et manus omnipotentis Dei, qui falsitatem et injuriam hanc vel praesenti, vel aeterna poena plectet in gehenna.

Similiter qui mendacia quomodolibet velut hullas ore efflat et eloquitur, quibus proximo nocet vel in fama, vel in fortunis, vel in libertate et vita; quia scilicet suo mendacio causa est ut proximus infametur, aut opibus spoliatur, aut inaequatur, vel occidatur: hic non effugiet iudicium et vindictam vel hominum, vel certe Dei, qui eo acrior in eum vindex insurget, quo potenter et iustior. Magis enim graviusque haec falsitas leditur veritas et majestas Dei, quam hominum: quocirca majori huic culpe et offensa majus supplicium irrogabit. Maxime vero falsus testis in judicio ledit sanctitatem Dei per perjuri- um quod committit; solet enim iudex testem ad juramentum adigere, ut juret per Deum se dietrum veritatem; quare, cum falsum jurat, Deum facit testem vel contestem falsitatis, quae fingens est Dei injuria. Quare fidem suam libe- rare volens Deus, veritatem ipsam eruit, et in lucem educit, itaque falsum testem prodit, ac ut falsarium et perjurum vel per se, vel per iudicem punit.

Nota: *Tè qui mendacia loquitur* Hebraice est, *qui mendacia* וְיֹאמַר אִפְחָאֵךְ, id est *efflat, vel expirat*; Vatablus, *omittit*. Quia voce significatur *primo*, mendacem hunc esse effrontem et impudentem; nam, cum communiter mendax, utpote malesibi conscius metuensque redargui, tremula et an- hela voce mendacium enuntiat, tamen quando fit effrons et impudens, contenta fortique voce expirat mendacia, perinde ac si certam veritatem intrapida enuntiare; *secundo*, eum cum impetu gratia et copiosa efflare mendacia, sicut caminus efflat scintillas; *tertio*, dignum esse cui flatus et spiritus strangulando intercludatur, eum eo abu- tatur ad efflandum mendacia; *quarto*, eum diu latere non posse. Sicut enim spiritum, quem re- spirando attrahimus, mox expiramus (respiratio enim est reciprocatio spiritus inspirantis et expi- rantis), sic pariter mendax non potest diu conti- nere mendacium, quin profusus illud expiret, id est revocet, vel signis aliquibus prodat. Mendax enim inconstans est, et, quod asseruit, mox negat. Unde illud: « Oportet mendacem memorem esse sui. » Exemplum dat Petrarca, lib. I *De Vita solitaria in urinatoribus*: « Nemo, ait, sub aquis diu vivit, erumpat oportet, ac frontem, quam celabat, aperiat: » nam spiritus diu contineri non

potest. Plura de voce *iaphcha*, id est efflat, dix superius.

6 et 7. MULTI COLUNT PERSONAM POTENTIS, ET AMICI SUNT DONA TRIBUENTIS. FRATRES HOMINIS PAUPERIS ODERUNT EUM: INSUPER (Hebraice וְיָחֵץ אֶת פִּי הֵן, quod passim vertunt, *quoniam magis*) ET AMICI PROCLIV REBBERUNT AB EO. — Hebraice est in singulari, *et amicus*, id est quisque amicum, ait Aben-Ezra, *recessit ab eo*. Pro potentis hebraice est *רב* *nadiv*, id est liberalis, indeque potentis et principis, ut verit Noster, Syrus, Chaldaeus et Septuaginta, tum quia liberalis ma- retur eveli ad principatum; tum veissim quia principes maxime decet liberalitas, ut videatur eis esse propria et regia dos. Hebraea ergo ad verbum sic habent, *multi degunt faciem liberalis* (1), *et omnis amicus est* (est, vel esse cupit) *viro domi*, id est viro munifico, qui copiosa dona largitur. Ita Vatablus, Pagninus et alii. Rursum pro *multi* Hebraice est *רבים* *rabbim*, quod subinde optimates significat, ut patet *Jerem.* LXI, 1.

Unde *primo*, Aben-Ezra, R. Levi et Vatablus sic vertunt, *viri preclarissimi, vel optimates deprecabuntur faciem liberalis*; *et omnis amicus* (est) *viri manifesti*, ut commendet liberalitatem, *g. d.* Liberalis et munificus adeo preclarus et excellens est, ut etiam optimates eum rogent, illis ut suppetias ferat, vel benevolentiae necessitudinem non denegat.

Noster cum Septuaginta, Syro et Chaldaeo ver- tit, *potentis*, ob causas jam dictas, et ob antithe- sim pauperis, de qua verus. seq. Sensus ergo planus est, *g. d.* Plerique omnes colunt viros divites et potentis, quia eorum potentiam timent et amant; timent, ne per eam sibi noceant; amant, quia ab ea dona et beneficia expectant. Ex adverso pauperem nec timent, nec amant, sed oderunt et re- cedunt ab eo non tantum fratres, sed et amici, qui sepe magis amant amicum quam fratres, uti dixit cap. praeced. vers. ult. Hoc est quod dixit vers. 4: « Divitiae addunt amicos, a paupere et hi quos habuit, separantur; » et alibi saepe. Quo signifi- cat *primo*, commodum divitiarum, quod multos conciliant amicos; et incommodum paupertatis quod omnes eam aequae ac pauperes fugiant: ut hac ratione incitet quemque ad honestum labo- rem, quod moderatas opes indeque amicos sibi parat; et ad fugam ubi, quod est causa pauper- tatis, quam omnes fugiunt et horrent. Rursum non esse fidendum amicis, quod multi vere non sint amici divitum, sed divitiarum, ideoque fidei et simulati, uti dixit vers. 4. Quocirca Agapetus Diaconus, *Admonit. ad Justinianum Imperatorem*, eum impense hortatur ad beneficentiam, ut per eam sibi honorem, imo Deum conciliet. Sic enim ait, num. 35: « Existima tum demum te tuto reg- nare, cum volentibus imperas hominibus. Quod enim invito animo subicitur, seditionibus fluctuat

Benevo- lentia fit maxime tunc impera-

(1) Qui proprius hujus vocis significatus hic retine- dus est ob parallelismum.

capta occasione; quod vero vinculis benevolentiae regitur, stabilem servat erga rectorem obedientiam. » Et num. 44: « Inexhauste sunt beneficentiae opes. Nam largiendo acquiruntur, et dissipando colliguntur. Has tuositas animo habens, magnificentissime Imperator, largire omnibus a fatum potentibus abs te. Infinitaeque enim pro eis habebis remuneraciones, cum tempus operam remunerandi venerit. » Et num. 48: « Esto subditis, piensissime Imperator, et formidabilis, ob excellentiam potestatis; et amabilis, ob largitionem beneficentiae. Neque formidinem contemnens propter amorem; nec item amorem negligens, ob formidinem; sed tam mansuetudinem praeter ferens haud aspernabilem, quam aspernabilem familiaritatem immitti severitate castigas. » Et num. 38: « Arx quidem, indepopulabilibus muris munita, contemnit obsidentes se hostes; pium autem vestrum imperium, cum et liberalitate erca muros veluti muro cinctum, et precum turbis corroboratum sit, invictum nullisque hostium talis pervium fit, praecleara et celebris contra eos erigens trophaea. »

Mystice Jansenius: Multi, inquit, colunt personam potentis, id est Christi; hunc enim multi colere ceperunt, ejusque vultum deprecari, ac gratiam favoreque ambire (nam pro colere personam, Hebraice id deprecari vultum), postquam ascendendo in altum potens factus est et liberalis, dona sui Spiritus diversa varie distribuens, iuxta illud: « Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. » Contra etiam fratres et amici Iudaei populi, postquam pauper factus est in Scriptura, in intelligentia et donis Dei, odie ceperunt eum et relinquere, quia Apostolis et Iudaeis oriundi ab eis alienati sunt.

Porro Chaldaeus et Septuaginta pro הָרַע haren, id est amicus, alio puncto legunt הָרַע haren, id est malus. Unde Chaldaeus vertit, multi sunt qui ministri aut coram principe, et malus dat munera; Hebraice, et malus vir munera; Symmachus, vir duperum, q. d. Multi serviunt principi, at mali ministri ei adulantur, magisque sunt potentes et reverendi, nesciant adulari et improbe postulare, unde pauciora obveniunt; sed hi sua probitate decorati sunt principi, illi sua improbitate a decori et probro. Unde Septuaginta vertunt, multi colunt faciem principis; oannis autem malus fit cyprobrum vitro. Quod aliqui sic exponunt per antithesin, q. d. Princeps et liberalis sua liberalitate omnes sibi conciliat et amicit; at malus, id est sordidus et avarus, viro, id est eulibet, est odio et probro.

Verum Auctor Catechae Graecae, aliter hanc sententiam ex Septuaginta vertit, aptiusque ad Hebraea et Chaldaea explicat ex S. Chrysostomo, quasi contortam in adulatoris principum; sic enim vertit, multi passim regis personam observant et colunt;

interim improbi viro principi probum et dedecus conciliant potius quam gloriam. Deinde sic explicat: « Qui, inquit, externa dignitatis vel auctoritatis rationem habent, illi in spei amicitiae et amulationis vitium facile incidunt. At vir sincerus et verax malis, cujuscumque tandem conditionis aut qualitatis extiterint, non adulantur, neque serviliter blanditur, sed quoscumque tales novit, palam reprehendit et corrigit. Admonet illos qui aliorum obsequiis demulceri sermonibusque extolli solent, quales sunt reges virique principes, ne ejusmodi assentatorios cultus ab improbis sibi deferri facile patiantur, cum nihil hinc fore aliud, nisi dedecus et probro referre queant; nam sive pecunia assentator donebatur, sive alia quacumque re, turpiter semper et sordide adulator. »

Subdunt Septuaginta, omnis qui fratrem inopem odit, etiam ab amicitia recedit. Quod dupliciter accipias: Primo, q. d. Qui amicum pauperem odit, ostendit se vere non esse amicum; amicus enim est amicus in necessitate, v. g. in paupertate constituto succurrere. Secundo, q. d. Qui odit paupertatem et pauperem, ineptus est ad amicitiam; amicus enim in omni fortuna amico adhaeret et copulatur, nec opes amici, sed mores et amicitiae honestum spectat.

8. QUI TANTUM VERBA SECTATUR, NIHIL HABEBIT: QUI AUTEM POSSESSOR EST MENTIS, DILIGIT ANIMAM SUAM; ET CUSTOS PRIUS DENTIS (SPYUS, qui fidelitatem servat) INVENIET BONA. — Hebraice, qui persequitur verba, non ipsa (id est non erant); passivus cor diligens animam suam; custodiens intelligentiam ad invenendum bonum; Chaldaeus et Syrus, ubi sunt qui insectantur verbis suis, nihil (gratie et amicitiae) eis erit relictum. Qui possidet cor bonum, custodit animam suam; qui custodit prudentiam, inveniet bonum. Septuaginta vero plura addunt, quae non sunt in Hebraeo, cogitatio bona scientibus eam appropinquabit, et vir prudens inveniet (Auctor Catechae Graecae, facile deprehendet) eum. Multa mala faciens perficiet malitiam; qui autem contemnit (nonnulli legunt negaverit, id est pungit, stimulat) verbis, non salvabitur. Qui possidet prudentiam, diligit seipsum; qui autem custodit prudentiam, inveniet bona. Pro perfricta malitiam, Auctor Catechae Graecorum vertit, ad malitiam fastidium pertinet.

Jam multi prima verba: « Qui tantum verba sectatur, nihil habebit, » jungunt versus praecedenti. Unde primo, Rabbinus in Beresit Babba, id est in Genesi Magna, puta in Magno Commentario Genesios, et ex eis R. Salomon hic pro הָרַע הָרַע lo harena, per N, id est non illa, legentes הָרַע הָרַע harena, per T, id est ipsi illa, sic vertunt, qui alium prosequitur verbis, puta accusationibus, calumniis vel probis, ipsi illa, id est in ipsomet illa recidunt, in illius caput revolvuntur; atque explicant de Joseph patriarcha: Qui, inquit, accusavit fratres apud patrem mendaciter de tribus criminibus, premium, quod viventium membraderent: sed hoc in ipsum Josephum recidit, cum

Tria
crimina
Joseph
falsos.

ipse vivens a fratribus divenditus est Ismaelitibus; secundum, quod ancillarum patris sui, puta Balae et Zelphe, filios aspernarentur: hoc quoque in ipsum recidit, dum ipse idcirco in servitutem ab Ismaelitibus abductus est in Aegyptum, ac in servum venditus fuit Putiphari; tertium, quod fratres coniecerunt oculos in alienigenas mulieres: hoc quoque in ipsum recidit, dum uxor Putipharis oculos coniecit in Joseph, ac reuentem sibi obsequi in vincula coniecit curavit. Verum haec sunt fabellae Rabbinicae, imo calumniae et blasphemiae in Josephum patriarcham et Prophetam eximie sanctum: cujus proinde accusatio fratrum vera fuit, non mendax calumnia, ut patet ex his quae dixi Gen. XXXVII, 2. Aptius est quod subdit Abenezra: « Qui autem possessor est mentis, » Hebraice est, inquit, qui acquirit cor, id est qui comparat scientiam (haec enim cordis nomen sortitur), hic diligit animam, id est vilam, suam, ut eam usque ad senectutis aetatem producat. Secundo, melius alii haec ita versus praeced. connectunt, q. d. Amicus recedit a paupere, qui, dum sectatur verba promissionum sibi ab amicis factarum, hoc est, dum illa reposit, invenit ea non subsistere, sed cassa esse et irrita, ideoque nihil ex illis que sectatus fuit, assequitur (1).

Verum Noster, Chaldaeus, Syrus, Septuaginta et caeteri, qui tantum verba sectatur nihil habebit, referunt ad sequentia: « Qui autem possessor est cordis, diligit animam; » horum enim sunt antitheses. Unde primo, noster Salazar profunde per cor accipit secretum; per eum, « qui verbis sectatur, » revelatorem secreti, q. d. Inter prudentem et imprudentem hoc interest, quod vir imprudens, sui non compos, verbis temere effusis mentem suam ubique prodat, ac proinde secreti et arcani nihil sibi servat. At prudens cautusque vir, qui possessor est mentis suae, nimirum qui sui compos est, nec temere aperit consilia sua, diligit animam suam, id est, semetipsum a multis malis et infortunis immunes ac liberum praestat, quae ex prodicione mentis et consiliorum evenire solent.

ET CUSTOS PRUDENTIAE INVENIT BONA. — Hic scilicet, qui prudenter consilia sua celat, non solum mala vitia plurima, sed etiam pleraque bona sibi comparat, quae saepius consiliis caute celatis efficitur assequi licet: itaque « prudentiae custo-

(1) Et qui tantum verba, etc., duplici modo ad praecedentia jungi potest. 1. Sectatur ille pauper verba, id est, nihil habet verbis quibus amici auxilium promittunt; non sunt, vana sunt, promissis non statuit. 2. Si quod heri dicit, legimus: Sectatur verba, sicut et, habet verba, cassa scilicet. Maureo probabile est haec verba esse alius sententiae reliquias, ea praesertim ratione, quod trium membrorum sententiae ab hac libri parte abhorrent.

Ver. 8. Qui acquirit cor, id est intelligentiam (conf. supra IV, 32), amat animam suam; qui servat, custodit prudentiam, est ad invenendum bonum, bonum assequitur.

dem » vocat eum qui prudentissima consilia sua apud se custodit claudique.

Secundo, plantus, plonius, generalius magisque adequate opponit sectantem verba possessori mentis, et custodi prudentiae, id est eum qui solis verbis pascitur, illi qui per sapientiam possidet cor, huncque illi longe praefert, q. d. Qui pascitur verbis, pascitur vento: verba enim mox, et prolata sunt, in ventum abeunt et evanescent: nihil ergo habebit; at qui pascitur sapientia, possidebit eam, imo per eam fiet possessor cordis, id est mentis, ut omnes ejus affectiones, actiones, motus sapienter juxta dictamen rectae rationis et legis divinae regat componatque. Quare talis diligit animam suam, quia illi optime consultat, ac felicitatem et gloriam aeternam conciliat. Igitur custos sapientiae et prudentiae inveniet bona tum praesentia in terris, tum aeterna in caelis. Unde Jansenius: Sensus est, inquit, q. d. Qui sive docendo, sive audiendo alios, tantum sectatur verba, hoc est, ornatum verborum tantum spectat, colubam curans ut bene et eleganter dicat, non ut bona et utilia proferat aut audiat; aut qui ut tantum agit, ut dicat aut audiat, non autem ut ea que dicit aut audit, etiam faciat, is nullum solum fructum inde consequitur: « Non enim auditores legis justi » ut apud Deum, sed factores legis justificabuntur. » Et « Qui fecerit et docuerit sic homines, hic magnus vocabitur in regno caelorum. » Qui vero « possessor est mentis, » vel, ut est hebraice, cordis, hoc est qui cordatus est, nec contentus est verbis, sed intra se possidet sapientiam, eamque animo retinet, meditando jugiter in lege Dei, is vere « diligit animam suam, » hoc est seipsum, quia sibi bene prospicit et benefacit; et qui prudentiam non tantum audit, sed etiam custodit in animo suo et operibus, is inveniet bona et in praesenti et in futuro saeculo: « Beati enim qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. »

Accedit et Lyranus: « Qui tantum verba sectatur, nihil habebit. » Hoc, inquit, dupliciter exponitur. Uno modo de discipulo, qui magis diligit ornatum verborum, quam bonam scientiam, et ille nihil reportat veritatis a doctore, aut ita parum, ut pro nihilo computetur. Alio modo de doctore, qui habet bona verba et nulla facta, et iste nihil praemii reportabit a Deo: et huc consonat littera sequens, cum dicitur: « Qui autem possessor est mentis, » per virtutes morales, quibus vires sensitive continentur in obedientia rationali, « diligit animam suam, » quia vult et verum bonum, quod est bonum virtutis. « Et custodit prudentiae, » quae dirigit virtutes morales, « inveniet bona, » gratiae in praesenti, et gloriae in futuro. Hucusque Lyranus.

Hinc D. Thomas, I II, Quest. XXV, art. 7, docet solos bonos diligere seipsos, malos vero se odisse idque probat ex quinque proprietatibus amoris et amicitiae assignatis ab Aristotele, lib. IX Ethic.

cap. IV : « Unusquisque enim amicus, inquit, primo quidem vult suum amicum esse et vivere; secundo, vult ei bona; tertio, operatur bona ad ipsum; quarto, convivit ei delectabiliter; quinto, concordat cum ipso, quasi cum eodem delectatus et contristatus. Et secundum hoc boni diligunt seipsos, quantum ad interiorem hominem, quia etiam volunt ipsum servari in sua integritate, et optant ei bona ejus, quae sunt bona spiritualia, et etiam ad assequenda opera intendunt, et delectabiliter ad eorum proprium redeunt; quia ibi inveniunt bonas cogitationes in praesenti, et memoriam praefertorum bonorum, et spem futurorum bonorum, ex quibus delectatio causatur. Similiter etiam non patiuntur in seipsis voluntatis dissensionem, quia tota anima eorum tendit in unum. » Contrario autem mali non volunt conservari in integritate interioris hominis, neque appetunt spiritualia bona, neque ad hoc operantur, neque delectabile est eis secum convivere redeundo ad cor; quia inveniunt ibi mala et praesentia, et praeterita, et futura quae abhorrent; neque etiam sibi ipsis concordant propter conscientiam remordentem, secundum illud psalmi : Arguam te, et statuum contra faciem tuam. Et per eandem probari potest, quod mali amant seipsos secundum corruptionem exterioris hominis, sic autem boni non amant seipsos. »

Igitur qui verba sectatur, similis est chameleonti qui aura pascitur; qui vero sectatur sapientiam, qua fit possessor mentis, similis est homini qui solido cibo vescitur, quo roboratur et vegetatur ad opera virilia et heroica : ille philologus est, hic philosophus; ille verborum et inanem eloquentiam, hic realem et solidam sapientiam venatur; illi dicas illud quod loquaci rhetori vel rabulo peroranti dixit vir sapiens : « Incipit flumen verborum et mentis gutta. » Et illud quod Lacon lascivie, cum plumis revulsis minimum reperisset carnium, dixit, teste Plutarcho in Lacon : « Vox es, et praeterea nihil. » Quocirca Thales, qui fuit primus septem Graeciae Sapientum, apud Laertium, lib. I, cap. I, ait, « multa verba non arguere sapientiam. » Sapiens enim non nisi cum res postulaverit, loquatur, et paucis suam absolute sententiam : insipiens ergo est craculus, quia garrulus; sapiens vero est cygnus, quia silens et mente sapiens. Unde illud Gregorii Nazianzeni, epist. I ad Celsentium sibi silentium exprobrantem : « Tunc cantabant tygri, cum graeculi tacebant. » Similia in verbosus sunt Graecorum et Latinorum proverbialia. Synesii epist. ad Theophilum : « Levissima res oratio; » Homerii, qui passim verba vocat *νεβηλας*, id est volucra sive alata; Juvenalis : « Volat irrevocabile verbum; » Cicero : « Sunt Hermodori verba mercionium. » Hermodorus enim pro mercibus vendebat verba scriptaque Platonis. Huc faciunt illa usu trita : « Turtur loquacior, cicada vocalior; Hirundinum musea; Arabius libicen; Archita crepita-

culum; Dodonaeum aes; Daulia cornix; Lingua, quo vadis? Telemia Echo; *λερφηγορος*, qui praeter verba nihil affert; Verba pro farina. » cum e contra moneat Jurisconsultus, « pecuniam re, non verbis augendum esse; Verbigeram; Verbis pugnas, non re; Verborum strepitu ne quid moveare. »

9. FALSUS TESTIS NON ERIT IMPUNITUS : ET QUI LOQUITUR MENDACIA, PERIBIT. — « Mendacia » accipie novicia et perniciosa; haec enim plena et perfectissima mendacia, qualia sunt calumniatorum, susurrorum, seditionum, haeticorum, etc., qui suis mendaciis et calumniis rixas et bella concitant. Unde Septuaginta vertunt, qui autem accendit *maham, peribit ad eo*. Justa enim numinis vindicta fit, ut susurriones, calumniatores, seditiosi, etc., deprehensa eorum falsitate et perversitate, illius penas dent vel per iudicem, vel per plebem, vel per Deum, aut in rixa et bello quod suscitaverunt, communi eladi involvantur, et cum rixantibus occiduntur et preant. Haec sententia repetitur; audivimus enim eandem vers. 5, ubi eam fuisse explicari.

10. NON DECENT STULTUM DELICIAE, NEC SERVUS DOMINARI PRINCIPIBUS. — Hebraice, non est decorum stulto delectatio, vel voluptas, quanto magis servum dominari principibus, repele non est decorum; Septuaginta, non conferant stulto deliciae, et si servus incipiat cum contumelia dominari, vel in dynastiam et principem dominari; utrumque enim significat Graecum *δυναστεύειν*, ut notat Auctor *Catena Graecor.*

Primo, Vatablus sic exponit, q. d. Non decet stultum delectatio, id est, non decet stultum pace conscientiae frui, quae est summa laetitia. Ratio est, quia conscientiam habet sibi similem, id est stultam, temerariam et impiam, quae non nisi turbida, tumultus, lites et rixas spirat; unde pace frui nequit.

Secundo, alii, q. d. Non decet stultum ut se oblectet falsa opinione sapientiae, de eaque sibi blandiatur, persuadendo scilicet se esse sapientem, imo octavum Sapientum, et sapientissimum mortaliu, uti subinde superbos stulte sibi persuadeere cernimus. Quid enim eo superbius? quid stultius? Multo minus decet, si servus, id est homo plebeus et vilis, ita se efferat, ut principibus se sapientia vel industria, etc., antecellere, estimet, eosque praese despiciat.

Tertio, plane et genuine, q. d. Non decet stultum deliciae, vel delicate ab hero alique tractari, multo minus decet servum dominari, id est imperiose preesse et imperitare (hoc enim est *משל* *mesal*) principibus. Apposite comparat stultum servo, quia servus servili, id est hebeti et stolido, est ingenio instar stulti; vicissim stultus est servus suum stultitiae stultaque cupiditatis. Est argumentum a minori ad majus, ut patet ex Hebraeo, q. d. Si non decet stultum deliciae, multo magis non decet servum dominari idque viris principibus. Pro non *decet* hebraei

est *אין לו נאוו*, id est, non est decorum, non est pulchrum, nec speciosum, hoc est, turpe est, indignum et valde noxium : est miosis. Stultus toto hoc libro intelligitur non physice, id est in mente captus : hic enim instar bruti temperans est, nec plus deliciarum sumit quam natura ferat; sed ethice, id est imprudens, insipiens, qui talis suae concupiscentias sequitur ac sensum rationi, humanae divinis, carnalia spiritualibus anteponeit.

Ratio a priori est, quod stultus sit liber et dis-solutus, qui omne quod concupiscit, profinus arripit, eoque voluptuatur, sese opplet et inebriat. Illi ergo congruit disciplina potius quam deliciae, castigatio potius quam epulatio, virga potius quam vina; servo vero ex natura, conditione et ingenio suo convenit servire, non dominari. Quare indecorum est, quasi inversus naturae ordo, si deliciae dentur stulto immerenti, qui iis abutitur, magisque stultescit et insolescit; non vero sapienti, qui eas mereatur, iisque recte utitur, ut melius et jucundius orationi, studio et sapientiae vacare possit. Multo magis indecorum est, si servus stolidus imperiose dominetur heris et principibus sapientibus, quorum est regere et imperare, praesertim cum servus, si evelatur ad principatum, superbiat et insolescat, ac tyrannice domineatur, saviatque in liberos et potentes, quasi sibi contrapositos et toto genere adversos, quod indignum videtur, tyrannicum et intolerabile, ac saepe causa est eversionis regis et regni. Unde illud cap. xxx, 21 : « Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere : per servum, cum regnaverit; per stultum, cum saturatus fuerit pane; per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta; et per ancillam, cum fuerit heres domine suae (1). » Intellige haec de servis serviliter natis et educatis, sive de iis qui servili sunt indole et ingenio, ideoque hebetes, viles et abjecti. Nam servus liberaliter educatus, vel qui sapientia et animo pollet, non tam servus est quam liber, ac liberis et nobilibus subinde imperari, juxta illud *Ecclesi.* x, 28 : « Servo sensato liberi servant. » Ita sextus Romanorum rex servus fuit et serva natus, indeque vocatus Servius Tullus : cum enim illi adhuc puero dormienti circa caput flamma emicuisset, prodigium hoc Prisci Tarquinii regis uxor Tanagillum admirata, Servium serva natum in modum filii educavit, et ad regium fastigium evehit, ait Valerius Maximus, lib. I, cap. vi; atque Servius hic praecipuus sanctorum legum fuit, ait Tacitus, lib. III. Sic Joseph servus Putipharis, ab sapientiam et prophetiam, a Pharaone evehctus fuit ad principatum Aegypti, *Genes.* cap. xli, 40. Verum enim vero servi sapientes dum

ad gradum altiore, vel etiam regnum evehuntur, summe student modestiae et humilitati, ut militent rei indignitatem, et sopiant invidiam nobilium, eosque sibi conciliant. Ita fecit Agathocles, qui, ex figulo factus rex Siciliae, in aegulis vasis cenabat, ut pristinae tenus fortunae memor subditis sese non anteferet, sed aequaret, imo supponeret; de quo eleganter et sapienter Ausonius in *Epigramm.* sect. 4.

Fama est fictilibus cunasse Agathocles
Alque absteron Sannio saepe intrasse la-

Peccata gannatis cum poneret aurea vasi,
Et miseret opes pauperumque simul,

Quarenti causam respondit: Rex ego qui sum
Siciliae, figulo sum gestatore sauis.

Fortunam reverenter habe, quicumque repente
Dives ad exili progrediere loco.

Mytiloe, non decet stultam concupiscentiam deliciae indulgere, sed potius ab iis refrerari, ne in gulam, ebrietatem, libidinem alique scelera velut sus in lutum proruat. Similiter non decet servum hero et principi, id est corpus animo, ac sensum rationi et menti dominari, sed potius illi subijci, ab eoque regi; si enim corpus contra mentem dominatum obineat, non proderunt illi ullo spirituales deliciae, ait Auctor *Catena Graecor.* Adiditque : « Sancti in continuis rebus spiritualium deliciae etatem transigunt. Ad hos namque pertinet illud : Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui; haec autem deliciae apud stultos et improbos nullum locum habent. » Rursus non decet servum, id est eum qui servit suis passionibus et vitiis, eveli in principem vel praelatum, ut domineatur sapientibus et principibus, puta probis et justis, qui sapienter cupiditatibus suis, animo et affectibus dominantur. Ita Beda : « Non decet, ait, haeticum deliciae Scripturarum, quia his bene uti non novit; neque illum, qui servus adhuc peccati esse probatur, praeferrari aliis in regimine Ecclesiae. »

11. DOCTRINA VIRI PER PATIENTIAM NOSCITUR : ET GLORIA EJUS EST INIQUA PRATERGREDI. — « Doctrina » hic non speculativa, sed practica intelligitur, puta sapientia, prudentia, discretio. Multi enim sunt docti speculative, qui tamen sunt impatientes, imo speculatio non raro causat impatiantiam; ad vero qui sapiens est et prudens, is simul et patiens est. Hebraice, *intelligentia viri prolongat naem*, id est iram ejus; ira enim in naribus cernitur. Unde Hebraei longum naribus vocant tardum ad iram; brevem vero, vel arcium naribus, vocant citum pronumque in iram. Senus ergo est, q. d. Intelligentia et sapientia prolongat iram, id est, facit hominem ira potentem, patientem et longanmem. Prudentia enim est mater patientiae; dicitur enim in adversis illam, velut unicum malorum remedium, exercendam et capessendam esse. Symmachus et Theodotus, *prudencia hominis longanimitas ejus*; Syrus, *doctrina viri est virtutis*; R. Sa-

(1) Et Claudianus in *Eutrop.* lib. I, vers. 481 seqq. :

Asperius nihil est humilis, cum surgit in altum.
Cuncta facit, dum cuncta timet; deservit in omnes,
Ut se posse potant; nec bellum terret ulla est,
Quam servi ratijs in libera cella farentis.

lomon, si vir iram conceat, mente præstabit; Chaldaeus, intellectus hominis est differre furorem suum; Aben-Ezra, a viri prudentia et doctrina furor præstabit; R. Levi, viri prudentia iram produci parat, ne facile ob illa inflammetur, cum illa occurrat quæ bene clare solent; Septuaginta vero, misericors vir longanimitas est, quia scilicet prudentia dicitur misericordia, scilicet misericorditer et longanimitate tolerandas esse proximorum infirmitates, defectus, dicitia et injurias; prudentia ergo gignit patientiam mediante misericordia, juxta illud: « Charitas patiens est, » I Cor. xiii. Sic enim et misericordia patiens, imo compatiens est.

Jam primo, S. Gregorius, hom. 35 in Evang., et III, part. Pastor. admon. 10, hæc accipit de doctoribus; horum enim est id quod docent, confirmare per virtutum. « Per impatientiam vitium, ait, ipsa virtutum nutritrix doctrina dissipatur. Scriptum namque est: Doctrina viri per patientiam noscitur. Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto convincitur minus patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nesciat æquanimiter mala aliena tolerare. » Huc accedit Beda ac Lyranus, qui hæc accipiunt de Apostolis ac viris Apostolicis, qui doctrinam suam ac prædicationem Evangelii ob-signarunt sua patientia tot laborum, dolorum, mortis et martyrii. Reipsa enim ostenderunt quam vera et salutaris esset doctrina Christi, cum pro ea mori non dubitarent, cumque omnia iniqua, id est, omnes illecebrosas iniquitates huic doctrinæ repugnantem, generose prætergressi sunt, ut illi se suosque actus per omnia conformarent. Significatur ergo Apostolos suam doctrinam confirmasse per duo, scilicet per patientiam, et per vite innocentiam. Igitur hi auctores doctrinam active accipiunt, quæ scilicet doctor ea quæ docet, per patientiam et sanctitatem probat et corroborat.

Secundo, alii doctrinam passive accipiunt, scilicet quam a doctore excipit hauriente discipulus, q. d. Probus discipulus se ostendit doctrinæ salutaris, et veræ sapientiæ esse studiosum. Primo, per patientiam, qua et patienter magistrum audit, et ex ejus doctrina adversa quæque æquanimiter tolerat, juxta illud Jacobi cap. 1: « Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram; » cupidus enim audiendi, et tardus loquendi, parit tarditatem irascendi. Secundo, per fugam iniquitatis, si scilicet iniqua prætergrediat; hoc enim docet doctor, ipsaque doctrina sapientiæ.

Tertio, Jansenius ex Hebræo sic explicat: Hebræa, inquit, habent, intelligentia hominis protrahere (vel differre) facti iram ejus. Qui enim intelligens est et prudens, tardus est ad iram et vindictam, tum quod perpendat se præterquam admittere, quæ a Deo severius puniendi sunt, si pergat in proximum severus esse; tum quod advertat indecorum esse passionibus suis obsequi, statimque ad ultionem et iram prosilire; deinde,

iram impedire animum, ne possit cernere verum, atque ex acceleratione ultionis plerumque committi quæ postea displicent. Ira enim viri Dei justitiam non operatur. »

Accedit noster Salazar, qui ex Chaldaeo sic explicat: Chaldaeus verit, intellectus hominis est differre furorem, et pulchritudo ejus prætergredi malitiam. Et consonat cum Hebræo, intellectus viri prolongavit iram suam. Nam quid aliud est iram prolongare, nisi indignationem differre? iram autem differre, extinguere est: nam indignatio subito sævit, ac subito deservit; atque adeo qui illi non statim obtemperat, eandem diffinitionem fallit atque eludit. Et quidem in hac dilatare ire sapientia viri præcipue declaratur. Nam cum iram sola ratio coercere possit, qui subito illius impetus (quos acres et vehementes esse constat) e vestigio compescit, in eo quidem rationem plurimum vigere perspicue ostenditur; itaque acceptis injuriis, non irasci, non indignari, sapientiæ maximæ argumentum est.

Hic sensus subtilis et appositus est, sed arctior, nec sententiæ Hebræicæ et Vulgatæ versionis vim et pondus adequat, mentemque exhaurit. Nam Hebræum prolongare iram, id est iram, non tantum significat differre iram; sed eam sopire, et prorsus extinguere per patientiam et longanimitatem.

Quarto ergo plane, plene et adæquate, q. d. Doctrina, id est, ut Hebræa, intelligentia et prudentia, viri prolongat iram, id est facit longanimitatem, patientem et tardum ad iram, imo iram eorum et dominum, ut ad libitum pro re nata eam assumat et deponat: vera enim prudentia dicitur in adversis usurpandam esse patientiam; ac proinde « doctrina, » id est prudentia, « viri per patientiam noscitur, » ut vertit Noster. Ex eo enim quod prudentia causat patientiam, recte ex patientia, velut effectum, cognoscitur prudentia ejus causa, ita ut vera certaque consequentia, et argumento ab effecta ad causam colligas: hic homo est patiens; ergo est prudens, quia prudentia infallibiliter causat patientiam. Vicissim ex causa colligas effectum: Petrus est sapiens; ergo est et patiens. Atque et converso: Judas impatiens est; ergo insipiens. Vicissim: Judas insipiens est; ergo impatiens. Dicit hoc Salomon, ut vulgi errorem confutat. Vulgus enim estimat eos qui patienter tolerant probra et injurias esse simplices et pusillanimes, viles et abjectos. Contrarium ergo hic docet Salomon, nimirum primo, insinuat sapientes et prudentes esse, qui patienter sustinent probra et adversa; secundo, magnanimos et gloriosos esse, qui injurias non vindicant, sed eas magno animo transcendunt et contemunt. Hoc est enim quod subdit: « Et gloria ejus est iniqua prætergredi. »

Alludit ad physiognomiam hominis et animalium; omnia enim animalia, quæ breves habent nares, et modice respirant, sunt infirma et invalida: quæ vero longas latusque habent nares, et

gnum attrahunt spiritum, sunt fortia et valida, aptaque ad magna onera ferenda, quæ abundant calore, indeque robore. Ideo enim magnum attrahunt spiritum, quia magnarum sunt virium, et ut magnum calorem, quo aestuant, temperent. Sic qui longas habent nares, ut habent Hebræa, id est, qui longum ducunt patientiæ spiritum, animo sunt magno et valido ad multa adversa fortiter sustinendum; qui vero breves habent nares, id est arcum patientiæ spiritum, animo sunt parvo et invalido ad adversa, dura et gravia sufferendum. Rursum longitudo narium signum est sapientiæ et prudentiæ, teste Aristotele in Physiognom. Unde illud:

Et pueri nasum rhinocerotis habent.

Sic ergo Physica consonat et subservit Ethica, nimirum longitudo narium designat prudentem et fortem, sicut longitudo animi, id est patientia et longanimitas, signum est animi sapientis, validi et magnanimi. Unde illud Cant. vii, 4: « Nasus tuus sicut turris Libani, qui respicit contra Damascus, » in quem locum vide S. Gregorium, Rupertum, Philonem Carpathium, nostrum Delrio et Gislerium.

Ratio a priori est primo, quod sapiens et prudens sapienter intelligat, in hac vita adeo infelici et misera, multa adversa homini esse expectanda et toleranda, ac proinde ad ea se comparat, ut per patientiam ea facile suffurat; scilicet enim, si in his sit impatiens, malum malique sensum se duplicatorem: cruciabitur enim et sensu mali, et sensu suæ impatiens, cum simplum habiturus sit dolorem, si patiens sit; tantum enim affligetur sensu mali, sed et hunc imminet et alleviabit per patientiam. Adde quod, si sit impatiens, incurret offensam Dei, ac novæ præmæ et cruciatus ab eodem infligendi reatum. Qui ergo sapit, ut hanc offensam et reatum evitet, cavet ab impatientia, studetque patientiæ.

Secundo, quod sapiens prudenter intelligat summum hujus vite animæque bonum esse pacem, pacem autem gigni a patientia; quare in omnibus adversis patientiam amplectitur, ut pacem animæ adeo optatam consequatur. Unde S. Chrysostomus, hom. 33 in epist. I ad Cor.: « Lenitas, ait, et patientia est radix totius philosophiæ; quocirca dicebat quidam sapiens: Vir patiens est multæ prudentia. » Nam, ut ait Christus, Lucae xxi: « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Tertio, quod sapiens sit magni animi, quocirca magna tolerat, juxta illud Senecæ in Troade:

Quo plura possis, plura patienter feras.

Rursum intelligit vindictam esse opus animi abjecti et femine, ideoque se indignum, juxta illud Juvenalis, satyr. 13:

Infirmi est animi exiguique voluptas
Ulio: continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam femina.

Ex adverso S. Chrysostomus loco jam citato: « Lenis, ait, et patiens idcirco dicitur maxime, id est longanimitas, quod longam quamdam et magnam habeat animam: nam quod est longum, dicitur etiam magnum; animam vero spes longam efficit. » Et Valerius Maximus, lib. III: « Longanimitate se in adversis gerens, ait, quid aliud est, quam sævientem fortunam pudore victam in sui adiutorium convertere? »

Quarto, quod sæpius sciat ira et vindicta non tolli, sed augeri et exacerbari malum, tum suum, qui illud patitur, quam inimici, vel æmuli, qui illud agit et infligit; patientia vero utrumque leniri, sopiri et extinguere.

Denique scilicet sapiens et magni animi esse, superiorem se exhibere et sublimiorem omni injuria, fortuna et adversitate; quare omnia generose despiciet, mentemque in Deo et celo defligi quasi mundo superior, civis Angelorum, animæ possessor, oculi dominus, Dei filius et hæres.

Exemplar hujus sapientiæ fuit Christus Dominus, qui summam sapientiam ostendit in summa patientia tormentorum maximorum et crucis acerbissimæ; adeo ut hæc patientia certum argumentum fuerit divinitatis illius, scilicet esse Deum, qui tanta tam placide et fortiter tolerabat, præsertim quia illa tolerabat, quia dixerat se esse Deum, ac ut ostenderet se verum, ut dixerat, esse Deum. Nisi enim verax fuisset et sapiens, utique non potuisset tanta tollerare. Mendax enim et superbus sui jactator mille in tantis tormentis defecisset, suamque jactantiam et impatientiam ostendisset. Hoc est quod ait Apostolus, Ephes. iii, 18: « Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. » Ubi fuse egi de quatuor dimensionibus crucis Christi, æque ac patientiæ ac charitatis.

Hinc sequitur mensuram sapientiæ esse mensuram patientiæ, ac quantum quis crescit in patientia, tantum et crescere in sapientia. Unde S. Gregorius, lib. II in Ezech., hom. 21: « Scriptum est, ait: Doctrina viri per patientiam noscitur. Si itaque index doctrinæ patientia est, tanto quisque doctus ostenditur, quanto patiens fuerit. » Jam tres sunt patientiæ gradus: primus est patienter pati adversa; secundus, libenter; tertius, gaudenter quelibet dura sufferere. Item sunt gradus sapientiæ. Unde S. Bernardus tertium hunc gradum asserit esse proprium sapientiæ, quæ a sapore nomen habet, ideoque sapit et gustat adversa: « Ad virtutem, ait, spectat injurias fortiter ferre, ad sapientiam in tribulationibus gaudere: nam sustinere Dominum, virtutis est; gustare autem et videre, quia suavis est Dominus, sapientiæ. » Vide eundem, serm. 48 in Cantica, et sermone De Sapientia, Obedientia et Patientia.

ET GLORIA EJUS INIQUA PRÆTERGREDI. — Chaldaeus, et pulchritudo (Syrus, laus) ejus prætergredi malitiam.

tiam; Aquila, gloriatio ejus gradi super pravariationem; Symmachus, splendor ejus supergressi in-justitiam. Primo, R. Salomon, Aben-Ezra, Beda et alii exponunt, q. d. Gloria hominis est fugere iniquitatem et sectari equitatem. Honor et deus viri, quo a ceteris afficitur, in eo situs est, ut crimina inoffenso pede prætergredatur. Sed quid hoc ad prius hemistichium? Secundo, Septuaginta vertunt, gloriatio autem ejus superveni iniquis, quod Scholiaste exponit, q. d. Iusti gloriatio est punire iniquos, hæc enim est gloria et deus justitiam vindicative. Sed hic sensus videtur adversari hemistichio precedenti. Unde planius et concinnius auctor *Catena Græcor.* sic explicat, q. d. Dum patitur vir pius et misericors, exsultat et gloriatur iniqui. Tertio, Jansenius et Vatabius, q. d. Gloria hominis est committere ad transgressionem fratris sui. Vir enim excelsus aliorum lapsus dissimulat, et quasi non videt; quia altiora cogitat, et mente in cælis cum Deo et Beatis versatur. Quarto, gemine, plane et apposite ad prius hemistichium, q. d. Non probrosum, ut vulgus existimat, sed honorificum et gloriosum est, contemptus, prævaricationes (has enim significat Hebræum כֶּסֶף pesen) et injurias sibi illatas alto pede et animo excoelo transgredi, despiciere et transire. Unde *Figurina* vertit, prudens homo differt iram suam, et delicta dissimulando major et major fit. Rationem a priori dat S. Chrysostomus, homil. 22 in epist. ad Roman., et 16 in epist. ad Ephes., quod sancta summaque ultio sit injuriarum dissimulare et condonare: « Nihil, ait, æque confusionem facit ingentem mala, sicut fortis tolerantia patientis, et neque in verbo, neque in opere reddere vindictam. » S. Basilus, homil. *De ira*: « Inimicum si despexeris, acrimis illum vindicabis. Quid enim adversario durius esse potest, quam te animam gerere injuriis omnibus aliorum? sine illum frustra te adlatrare, in seipso dirumpi. » Nuper Philippus II, Hispanie rex, mire patiens iraque potens, cum, litteris manu sua ad Pontificem scriptis, famulus preceps pro pulvere atramentum injecisset, subversit, aliamque poposit chartam ad rescribendas litteras, dicens: « Qui nescit tolerare, nescit regnare. »

Hoc significat Hebræum תִּפְחָדִי תִּפְחָדִי tiphardi, id est gloria ejus, decore, ornatus, splendor, magnificentia; estque gradatio, q. d. Sapientis est patienter ferre adversa, adeoque eximia sapientia est patientia: at vero adversa, probra et injurias prætergredi, id est dissimulare, despiciere, et quasi non videre, non curare, nihil facere, ingens est non tantum sapientia, sed et gloria, splendor et magnificentia; hoc enim indicat, ino efficit hominem gloriosum, splendendum et magnificentum, utpote laude et vituperio superiorem, terra celsiorem; ac consortio, felicitate et gloria Dei et Angelorum, quæ nulla probra tangunt, perfrui incipientem.

Rursum, pro *iniqua prætergredi* hebraice est

עָבַר עַל פֶּסַע abor al pesca: quod primo veritas, transire iuxta vel præter prævaricationem, vel iniquitatem. Unde Noster vertit, prætergredi iniqua. Sicut enim peregrini, dum in longinqua regione abeunt, ibi a pueris et incolis subinde ridetur, ac dicitur et probis impetuntur, ob peregrinum habitum, linguam et mores; illi tamen scientes se esse peregrinos, omnia illa dissimulant, et taciti, quasi ad se non pertinerent, prætergrediuntur, ac suo itinere pergunt, achelantes ut ad optatum via terminum perfringant. Sic pariter vir sapiens et patiens, sciens se peregrinum in terra, civem vero cæli et domesticum Dei, omnes injurias, probra et adversa, quæ in peregrinatione sua per hanc in terra vitam sustinet, prætergreditur, dissimulat, non curat, imo non aspiciat, quasi ad se non pertinerent, ac per patientiam pergit strenue ad patriam celestem, dicitque cum Psalta: « Ego autem tanquam surdus non audiveram, et sicut mutus non aperiens os suum, » *Psalm. xxxvii, 14.*

Secundo, abor al pesca veritas, transire vel transire super prævaricationem. Sicut enim violatores, si insordes, fossas, vel cloacas incidant, non per eas transunt ne maculentur, sed eas passum dilatando vel saliendo transeunt et transiliunt: sic pariter sapiens magno animo superat et transcendit omnia dietera, convicia, injurias, easque quasi viles et exiles infra se positas, despiciit, pedibus calcant, imo quasi in celo positus ex alto videt et ridet. Unde S. Chrysostomus, hom. 41 in Acta, audent dicere: « Non ulcisci, deo fiet æqualem. » S. Isidorus, lib. II *Soldo*: « Magna, ait, est virtus, si non ledas eum a quo lesus es; magna est fortitudo, si etiam lesus remittas; magna est gloria, si cui potuisti nocere pareas. » Quin et Seneca: « Magni, ait, animi est injurias despiciere, etc. Pusilli hominis est miseri est repetere mordentem, ut mures et formice, ad quas si manum converteris, ora convertunt imbecillaque sedeli putant, si tanguntur. » Exemplum insigne præbuit Theodosius Imperator, qui constitutionem sancivit hoc modo, lege unica, cap. Si quis: « Si quis, inquit, modestie nescius et pudoris ignarus, improbo petulantique maledicelo nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus obtreccator temporum nostrorum fuerit, eum penæ nolumus subjugari, neque durum aliquid aut asperum nolumus sustinere: quoniam, si id ex levitate processerit, contemnendum est; si ex insania, miseratione dignissimum; si ab injuria, dimittendum. » Digna profecto tanto principis vox, et quam aureis inscriptam characteribus suis in aulis præferre principes debeant.

Vidit hoc per umbram Socrates præcipuus moralis philosophiæ doctor, qui doctrinam suam mira morum lenitate et patientia confirmavit, adeo ut non tantum ab exteris, sed etiam ab uxore sua Xantippe indigna non tantum verba, sed et verbera, placido et tranquillo semper am-

mo toleravit, ac tandem carcerem et mortem pro veritate, puta pro unius Dei assertionem et cultu, a suis civibus irrogatam patienter et fortiter sustinuerit, teste Laërtio in ejus Vita.

12. SICUT FREMITUS (Pagninus, rugitus) LEONIS, ITA ET REGIS IRA; ET SICUT ROS SUPER HERBAM, ITA ET HILARITAS EIUS. — Chaldeus, *fremit sicut leo ira regis, et sicut ros super herbam voluntas vel beneplacitum ejus*: Aquila, Symmachus et Theodotion, *gratia ejus*; Syrus, *benevolentia ejus*. Hanc enim significat Hebræum רִצּוֹן ratson; Vatabius, *clementia, q. d.* « Ut rore herba virescit, ita populorum clementia regis crescit et vires colligit; » Septuaginta, *regis minæ similes fremitus* (Lucifer Calaritanus, Apol. pro S. Athanasio, legit *gemitibus leonis*. Pro *leone* hebraice est כִּבְרִי כִּבְרִי, id est leo adulescens qui mediæ est ætatis, medicus scilicet inter catulum et leonem statu ætatis. Hic enim quia more juvenum famelicus est, magnamque habet orexin, hinc prædæ est cupidissimus, adeoque rugit, fremit, gemit et sævit. Huic similis est ira regis, sive ea justa sit, sive injusta. Juste regis iræ hæc gnomen applicat S. Augustinus, epist. 68 ad Januarium, ubi ait Circumcelliones hæreticos conatos fuisse concitare Imperatoris iram in Catholicos, sed Deum eandem convertisse in ipsorum hæreticos: « Scriptum est, ait: Nihil interest minas regis et iram leonis. Danclem calumniosi inimici in lacum leonum miti coegerunt, victi innocentia ejus eorum malitiam, illas inde levatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter majores vestri Caecilianum et ejus societatem regis iræ consumendam objecerunt; cujus innocentia liberata, ab eisdem regibus eadem vos patimini, quæ illos pati vestri voluerunt, quoniam scriptum est: Qui parat proximo foveam, ipse incidit in eam. » Magis tamen convenit hæc gnome iræ regis injuste, uti mox patebit. Finis et scopus ejus est *primus*, ut ostendat quam subditi debeant revereri regem, eique obsequi, ne ejus iram instar leonis formidabilem incurrant. Quod enim leo est in animalibus, hoc rex est in populis; leo enim est rex animalium. Unde Amos, cap. iii, 8: « Leo rugiet, ait, quis non timebit? »

Secundus, ut moneat reges compescere iram, ne, si tam sinant indomitam, imo ei obsequantur, quasi leones sævant et lacerent populum. Ita R. Levi. Unde S. Chrysostomus regem alloquens *Yom. 4 in Math.*, eum monet ut iram quasi ferum leonem contineat et domet. Et Seneca, lib. I *De Clementia*, cap. v: « Non decet, ait, regem sæva et inexorabilis ira. Non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. At si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus et meritis amittere, facit quod nulli, nisi rerum potenti, licet. » Quocirca, eodem lib. cap. vii, idem sapienter reges monet: « Quod si dii, ait, placabiles et æque delicta potentium non statim fulminibus orosequantur quarto equus hominem ho-

minibus præpositum, miti animo exercere imperium, et cogitare utrum mundi status gratior oculis, pulchriorque sit sereno et puro die, an cum fragoribus crebris atque quantior, et ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est quieti atque moderati imperii, quam sereni cæli atque nitentis; crudele regnum turbidum tenebrisque obscuratum est inter trementes, et ad repentinum sonitum expanscentes, nec eo qui omnia conturbat inconcusso. »

Tertius, ut moneat electores regum et principum, ne regem vel principem eligant iracundum, et iræ impotentem. Hic enim, si fiat rex, grassabitur in populum ut leo per rapinas, cædes, expilationes, etc.; ac nemo ei resistere poterit. Talis fuit Nero, qui crudelissime sævit in cives, in Senatum, in Apostolos, in Romam universam. Unde Apostolus, II *Tim.* cap. iv, 17: « Liberatus, inquit, sum de ore leonis, » id est Neronis. Quare qui reipublicæ consultum volunt, eligant regem natura mitem et placidum, uti apes eligunt regem carentem communi auleo, ac placidum. « Iracundissime, ait Seneca, lib. I *De Clementia*, cap. xix, ac pro corporis capti pugnacissimæ sunt apes, et auleos in vulnere relinquunt: rex ipse sine auleo est, etc. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior animus esse debeat, quanto vehementius nocet. » Et post nonnulla: « Erat si quis existimat tutum esse regem, ubi nihil a rege tutum est; sed securitas securitate nutra pacisceda est. Salvum regem in aperto clementia præstabit: unum est inexpugnabile munimentum, amor civium. » Et sub finem cap.: « Proximum illis (diis) locum tenet is, qui se ex decorum natura gerit, beneficus ac largus, et in melius potens. Hoc affectare, hoc imitari decet, maximum ita haberi, ut optimus simul habeatur. »

Porro, ira regis apposite comparatur fremitui leonis. Primo, quia leo pronus est ad iram, et fere semper iratus, atque ira ejus gravis est, ideoque horrendo rugit et sævit. Audi Plinium lib. VIII, cap. xvi: « Leonum animi index cauda, sicut et eorum arres. Immotus egro, placidus, clemens, blanditissime similis: quod rarum est; crebris enim iracundia ejus. In principio terra verberatur: incremento terga, seu quoddam incitante, flagellantur. » Sic pariter reges natura proni sunt ad iram; quia enim sublimes sunt et elati, non ferunt se vel in minimo laedi vel despici: unde, si id fiat, irascuntur, indignantur et rugiunt. Hinc Seneca poeta, *traged.* 6: « Gravis ira regum est semper. » Et Seneca philosophus, lib. III *De Ira*, cap. xxx: « Frivolis, ait, turbamur et inanibus taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit, omnia quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur ad vana: idem quoque in quietis ac stolidis ingenis evenit, rerum suscitacione feruntur, adeo ut interdum injurias vana modica beneficia. » Ita reges, non sapient

et graves, sed superbi et feri, umbris injuriam ferunt et indignantur.

Secundo, quia sicut leo iracundus est et fortis, iraque ejus acuit fortitudinem, et vicissim fortitudo acuit iram: sic in rege ira juncta potestas est, ideoque formidabilis. Nam, ut ait Serexia in *Proverbiis*. « Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia. » Audi S. Basilium, hom. 9 *Hexam.*: « Unicum leone animositas et ad incandescentiam ire propensio illi agnata est, vita solitaria, expertus societas ad ea quae genus subeunt idem. Velut enim tyrannus quidam animantium rationis expertum, pares honores congressionesque cum ceteris non acceptat, sed aspernat. » Unde Auctor *Catena Graecor.*: « Regum minae, ait, recte leonum rugitus assimulantur. Nam, si illis ita visum fuerit, indicta caesa statim occidunt. Quis enim, si voluerit, prohibebit eos? Siquidem exsequendi facultas adjuncta est voluntatis. »

Tertio, rugitus leonis adeo terribilis est, ut animalia omnia eo percellantur et obstupescant, adeo ut quasi attonita haereant, nec se loco moveant, quo fit, ut fugere nequeant, sed a leone accurrente comprehendantur et laentur. Leo ergo remotas a se bestias rugitu suo sistit; ac deinde ad eas accurrit et necat. Sic pariter voces, edicta et imperia regum omnes, qualumvis remotos, percellunt, nec ea quis effugere potest. Nam illic adsumt regii satellites qui ea exsequuntur. Audi S. Basilium, loco citato: « Cui (leoni) tanta quoque vocis efficienda natura praestitit instrumenta, ut animantium complura longo ipso celeriori solo saepe rugitu captiatur. » S. Ambrosius, lib. VI *Hexamer.* cap. II, more suo secutus S. Basilium: « Leo, inquit, naturae superbus ferocia, aliarum ferarum generibus miscere se ne scit, sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium; quae autem se ei sociare fera audivit? ejus vocis tantum naturaliter inest terror, ut multa animantium, quae per celeritatem possent impetum ejus evadere, rugientis ejus sonitu velut quadam vi attonita, atque lecta deficient? »

Quarto, leo per iram effertur et furit: ita et rex per iram hominem exiit, feram et leonem induit, imo instar furiae furit; ira est fera, furor est furia. Audi Senecam lib. I *De Ira*, cap. I: « Quidam et sapientibus iram dixerunt brevem insaniam, etc. Ut autem scias insanus esse, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intue. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax et minax vultus, tristis frons, torva facies, ciliatus gradus, inquietae manus, color versus, crebra et vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exarsuante ab imis praecordii sanguine, labia quantuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipso torquentium sonus, gemitus mugitusque, et parum explanatis vocibus sermo praeruptus, et complose saepius

manus, et pulsata humus pedibus, et totum coniectum corpus, magnasque ira minas agens, feda visu et horrenda facies, depravantium se atque intumescendum. » Subdit deinde omnia animalia per iram feritatem suam exasperare: « Spumant apris ora, dentes accuntur atritui; taurosum cornu jactantur in vacuum, et arena pulsa pedum spargitur; leones fremunt; insulant iritatis colla serpentibus; rabidorum canum tristis aspectus est. Nullum est animal tam horrendum, tamque perniciosum natura, ut non appareat in illo, si ira invasit, novae feritatis accessio. »

Quinto, Physici perhibent leonem ex ira et rabie emori, ideoque morientem genere et lacrymari. Unde Plinius, loco citato: « Creditum, inquit, est a moriente humum mordere, et lacrymam letho dare, » scilicet ex rabie et furore. Unde et Lucifer legit: « Regis minae similes gemitibus leonis; » ita non raro principes ex ira et furore, praesertim si eam explore sequi velint nequeant, apoplexia tanguntur et exanimantur, aut ab iis quos impetunt, occiduntur. Vide Senecam, lib. I *De Ira*, cap. II et III.

Sexto, rugitus leonis praenuntius est necis. Leo enim, cum in aliquem rugit, mox in eum involat, laecat, occidit et devorat. Sic et « indignatio regis nuntius mortis, » ut dicit cap. XVI, vers. 14. Et sicut leo eum quem laevavit, sic et rex eum quem ex ira occidit, nequit revocare ad vitam, etsi eum facti poeniteat, ac iram in clementiam commutat, ait anonymus in *Catena Graecorum*. Rursus leones integras urbes et provincias vastant. Unde Polybius, apud Plinium loco citato, ait leones in senecta grassari in homines, « ac tum obsidere Africae urbes; eaque de causa crucifixos vidisse eum Scipione, quo caeteri metu poene similis absterrentur a noxa. » Sic rex iracundus et saeviens integras urbes totumque regnum expilat et vastat. Unde Ezechiel Joakim regem Juda comparans leonulo, cap. XIX, vers. 5: « Tulit, ait, unum de leonculis suis, leonem constituit eum qui incedebat inter leones, et factus est leo; et didicit praedam capere, et homines devorare; didicit viduas facere, et civitates eorum in desertum adducere; et desolata est terra, et plenitudo ejus, a voce rugitus ejus. » Merito exclamat Seneca, lib. I *De Clementia*, cap. ult.: « Quod istud, dii boni, malum est occidere saevire, delectari sono catenarum, et civium capita decidere; quocumque ventum est, multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare? Quae alia vita esset, si leones urique regnarent? si serpentibus in nos ac noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, et a nobis immanitatis crimine damnata abstinent suis, et tuta est inter feras similisque morum. Apud homines tamen nec a necessariis quidem rabies temperat sibi. »

Septimo, leones ponunt iras et fremitus, si audiant galli cantum, si videant, ignes, vel rotarum

orbis circumactos, si in oculos eorum pallium vestemve arjosas: haec enim expavescent. Unde Finius loco citato docet rationem capiendi leonem esse, si quis in caput eorum velum immittat: « Vix credibili modo, inquit, torpescit tanta illa feritate, quamvis levi injecto opero capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. » Ita reges iracundi et tyranni timent umbras, res nihili suspectas habent: nimirum populi concursum et globum expavescent, putantes se peli, se ad necem quaeri, ut contigit Neroni; praesertim vero si oculi eis obvelentur et caput comminatione aliorum vel majoris potestatis, quae eos principatu spoliatura sit, illico ponunt animos et iras. Vere Seneca in *Adip.*:

Qui secepta duro saevus imperio regit,
Timent timentes: metas in auctorem redit.

Et apud eundem *Thyestes*, act. 3:

Dum excelsus steti, nunquam pavere destitit,
Atque ipsum mei ferrum pavere lateris.

Hoc est quod ait Job cap. XXIV, vers. 32: « Et cum steterit, non credet vitae suae; » nam, ut ait S. Chrysostomus hom. 2 in *Matth.*: « Semper major potestas majori timori subjecta est. Sicut enim rami arborum in excelsis posituram, etiam levis aura flaverit, moventur, sic et sublimis homines etiam levis nuntii fama conturbat. » Sic adventum Magorum « audiens Herodes rex turbatus est, » *Matth. II.* « Domitianus Imperator adeo pavidus erat et suspicax, « ut parietes porticum, in quibus spatium consueverat, sphengite lapide distinxerit, et ejus splendore per imagines, quidquid a tergo fieret, provideret, » ait Suetonius in ejus *Vita*, cap. XIV. Vete Petrarca, *dial.* 93: « Contemplantur, ait, Caium, Neronem, Domitianum, Commodum, Bassianum, etc., videbis usitatum et communem tyrannorum exitum, aut gladium aut venenum. »

ET SICUT ROS SUPER HERBAM, ITA ET HILARITAS ERUS. — Alia metaphora et similitudine (quod Hebraeis est familiaris) explet antithesis. Iram enim regis comparavit rugitui leonis, nunc ei opponit regis hilaritatem et benevolentiam, eamque componit comparatae rori ob multas analogias. *Primo* enim, sicut ros matutinus solis ardores temperat, ac herbas aestu hesterni solis arrescentes humectat, refrigerat et exhilarat, aequae ac homines, qui quot roris stillas, tot unionum margaritas sibi videntur intueri, quae et visum oblectant, et aestum mitigant; imo Plinius, lib. IX, cap. XXXII, docet rorem, cum in concham aperitam illabitur, ac vi caelesti, praesertim fulminis, constringitur, verti in margaritam: sic pariter serenus et hilaris regis vultus subditorum timores et morroses abstergit, eosque exhilarat, amoret, et in spem rerum magnarum erigit.

Secundo, sicut ros suavem auram et halitum vi-

talem spirat animantibus, omnibusque viventibus: sic pariter rex, hilari vultu suos contuens, eis animos, vigorem et vitam aspirare videtur.

Tertio, ros pinguis est, pingueque et quasi oleatum succum germinibus, seminibus et plantis instillat, itaque eos irrorando inpinguat, incrasat et fecundat: sic pariter rex sua benevolentia, liberalitate et beneficentia subditos alit, ditat, bonisque omnibus cumulatur.

Quarto, ros leniter et sensim sine sensu sua terque herbis illabitur, itaque eis suam vitam suggerit, quo adolescant et crescant in folia, fructus et flores: sic etiam regis comitas et lenitas leniter suaviterque in subditos influit, facitque ut opibus deliciisque crescant et abundant. Ex adverso ira et saevitia regis est velut imber procellosus, qui secum vehit fulmina et tonitrua, quibus segetes herbasque sternit, vastat, exanimat et perdit. Unde S. Chrysostomus, serm. *De Mansuetudine*, tom. V: « Ira, inquit, est quasi fulmen et tempestas magna in anima, servientemque sibi amantem reddit. » Hinc Christi ortus, vita et regnum, quia lenissimum et suavissimum, comparatur rori, *Isaia XLV*, 8: « Rorate, inquit, caeli desuper, et nubes pluant justum. » Ubi multa de rore ejusque symbolis dixi.

Mystice Beda, Bayanus et Jansenius haec accipiunt de Christo, qui est Rex regum et Dominus dominantium. Christus enim in iudicio hilaris et blandus justis ut ros, ac terribilis apparebit injustis ut leo. Ipse enim ut leo de tribu Juda in eos rugiet fulminando sententiam aeternae damnationis: « Ille, maledicti, in ignem aeternum. » Ejusdem erga justos et sanctos favor, ac vultus hilaris, tanquam ros herbam irrigans, eosdem post praesentis vitae dolores et cruces reverebat, ac vivere faciet omni gratia et gloria in domo Dei in aeternum.

13. DOLOR PATRIS, FILIUS STULTUS; ET TECTA JUGITER PERSTILLANTIA, LITIGIOSA MULIER. — Hebraice, *contritiones patris filius stultus, et stillicidium continentis sunt contentiones mulieris*; Symmachus, *et gutta festinantes rixae mulieris*. Sicut enim est guttarum in pluvia, sic et conviciorum in rixa reciprocatio. Aquila, et *stillicidium continuum contentiones mulieris*; Septuaginta, *verecundia patri suo filius imprudens, et non pura vota de mercede metreticis*; Chaldaeus, *filius stultus gravis est patri suo sicut acida uva (labrusca, quae nunquam maturecit et dulcescit); et sicut stillicidium, quod distillat, litigiosa mulieris*; Syrus, *confusio patris filius veors, et tanquam guttae stillantes cogitatio mulieris*; Vatablus, *calamitas patris filius stultus, et uxor rixosa sicut tectum jugiter perstillans*; R. Salomon sic explicat, *stillicidium assidue pluviaeque in domum defluentes veant domesticos, eosdemque domo pellunt, quod idem prova mulieris rixae efficiunt*. Aben-Ezra vertit, *infortunia patris filius stultus, et stilla expellens, jurgia mulieris, q. d. Demens filius in causa est ut parenti suo adversa contin-*